

Apie dialektologijos pamokas Lietuvos mokykloje: kokybinis tyrimas

Regina Rinkauskienė¹, Vilija Saliene²

¹ Lietuvos edukologijos universitetas, Lituanistikos fakultetas, Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedra, T. Ševčenkos g. 31, 03111 Vilnius, regina.rinkauskiene@leu.lt

² Lietuvos edukologijos universitetas, Lituanistikos fakultetas, Lietuvių kalbos ir literatūros didaktikos katedra, T. Ševčenkos g. 31, 03111 Vilnius, vilija.saliene@leu.lt

Anotacija. Dabartinė lietuvių bendrinė kalba yra per daugelį metų besivysčiusios kalbos rezultatas. Ji susiformavo vakarų aukštaičių kauniškių tarmės pagrindu. XXI a. daugelis žmonių yra dvikalbiai, nes gali prabilti ir bendrine kalba, ir gimtąja tarme.

Nors šiandien tarmės vis labiau traukiasi į pasyviąją moksleivių ir mokytojų kalbos vartoseną, būtent jos geriau padeda suprasti lietuvių kalbos gyvybingumą, šmaikštumą, prasmingumą.

Straipsnyje analizuojama tarmių mokymo situacija bendrojo ugdymo mokykloje, pateikiami atlikto kokybinio tyrimo, analizavusio mokytojų ir moksleivių požiūrį į tarmių mokymą(si), rezultatai, svarstoma, ar tarmių mokymas ir mokymasis šiuolaikiniame globaliame pasaulyje padeda moksleiviams ir mokytojams formuoti(s) savo tapatybę.

Esminiai žodžiai: *dabartinė lietuvių kalba, lietuvių kalbos tarmės, tarmių mokymas, požiūris į tarmes.*

Įvadas

Dabartinė bendrinė lietuvių kalba yra per daugelį metų besivysčiusios kalbos rezultatas. Ji susiformavo vienos tarmės – vakarų aukštaičių kauniškių – pagrindu. Lietuvių kalbos gyvybingumą, šmaikštumą, prasmingumą geriau suprasti padeda tarmės. Be to, pasak Z. Zinkevičiaus (1992, p. 46), „tautinė kalba <...> pabrėžia bendrumą su savaisiais, savo krašto žmonėmis“.

Šiandien vis labiau į pasyviąją moksleivių ir mokytojų, filologinių studijų studentų kalbos vartoseną traukiasi tarmės, vis mažiau girdime garsinių tarmių tekstų radijo, tele-

vizijos programose. Suprantama, kad viešumoje tarmių vartojimą apriboja tai, kad ne visi Lietuvos gyventojai tarminius tekstus gali suprasti, todėl į pasyviąją vartoseną pasitraukia patys savičiausi, įdomiausi, netikėčiausi, išraiškingiausi tarmių ir bendrinės kalbos žodžiai, kalba darosi knygiška, sustabarėja sintaksinės konstrukcijos, kinta visa gramatika. Tarmės dažnam moksleiviui ir jaunesniosios kartos atstovui asocijuojasi su prasta kalba, kaimietišku intelektu ir kitais neigiamais dalykais. Taip mąstoma ir dėl informacijos trūkumo, ir dėl nenoro pasidomėti savo gimtosios vietos tarme, ir dėl daugelio kitų įvairių socialinių, kultūrinių priežasčių. Vis dėlto tarmės yra labai svarbi Lietuvos kultūros dalis. Kaip rašo D. Mikulėnienė (2013, p. 7): „Tarmės išnyktų ar jau būtų išnykusios, jei Lietuvoje būtų siejamos tik su labiausiai neišsilavinusiu gyventojų sluoksniu. XXI amžiaus pradžioje tarmė dažniausiai suvokiama kaip tam tikros gimtosios (gyvenamosios) vietos kalba.“ XXI a. daugelis žmonių yra dvikalbiai, nes gali prabilti ir bendrine kalba, ir gimtąja tarme arba su aiškiais skiriamosiomis ypatybėmis, arba su vos juntamais požymiais.

Seimas, pritardamas Europos Sąjungos skatinimui išlaikyti vietines kalbas ir atsižvelgdamas į tai, kad gyvoji tarmių tradicija Lietuvoje sparčiai nyksta, 2013-uosius paskelbė Tarmių metais (Nutarimas dėl 2013 metų paskelbimo Tarmių metais, 2012). Įvairiausi Tarmių metų renginiai parodė, kad žmonės neabejingi savo gimtajam kraštui ir jo tradicijoms.

Šio straipsnio **tikslas** – aptarti tarmių mokymo situaciją bendrojo lavinimo mokykloje ir ištirti bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų ir moksleivių požiūrį į tarmių mokymą(si).

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti tarmių mokymo bendrojo ugdymo mokykloje situaciją ir tobulinimo galimybes.
2. Palyginti mokytojų ir moksleivių požiūrį į tarmes.
3. Palyginti tarminėje ir netarminėje aplinkoje besimokančiųjų ir mokytojų požiūrį į tarmes.

Straipsnio **mokslinė problema** – ar tarmių mokymas ir mokymasis šiuolaikiniame globaliame pasaulyje padeda moksleiviams ir mokytojams formuoti(s) savo tapatybę?

Tyrimo **metodai**: mokslinė literatūros analizė, analitinis aprašomasis, anketinis mokytojų ir moksleivių tyrimas, anketinių duomenų analizė.

Dialektologijos kurso analizė bendrojo ugdymo mokyklos vidurinio ugdymo programose

Tarmių mokymui(si) vidurinėje mokykloje skiriama nedaug laiko. Kadangi tarmių tikslingiausia mokyti yra tarminėje aplinkoje (manoma, kad priešingu atveju tai yra formalus tarmių ypatybių išmokymas), miestų mokyklose neretai pasitenkinama formaliu supažindinimu su tarmėmis. Vis dėlto tarmės turėtų rasti sau prideramą vietą ir lietuvių kalbos pamokose, ir popamokinėje veikloje.

Šioje straipsnio dalyje aptarsime keletą su tarmių mokymu susijusių aspektų: kada ir kaip tikslinga mokyti(s) tarmių; kaip tarmių mokymas(is) gali būti integruojamas su kitomis kalbos ir literatūros pamokų temomis; kaip tarminiai tekstai ir tekstai apie tarmę galėtų padėti formuoti mokinių kalbinius gebėjimus ir vertybines nuostatas.

Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (*Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos*, 2008) apibūdinant gimtosios kalbos paskirtį teigiama, kad „nagrinėdami savo tautos ir kitų tautų literatūrinį kultūrinį palikimą, pažindami kalbą kaip socialinį ir kultūrinį reiškinį, mokiniai suvokia istorinės atminties, tradicijų, gimtosios kalbos vertę, asmeninio indėlio į kultūros kūrimo prasmę“ (ten pat, p. 459). Formuluojuant dalyko uždavinius, pabrėžiama siekiamybė, jog mokiniai gerbtų savo šalies ir tautos kultūros tradicijas (ten pat, p. 460), pažintų kalbą ir literatūrą kaip tautos kultūros dalį (ten pat, p. 463). Mokymo programos turinyje nedaug dėmesio skiriama tarmėms, tačiau pateikiama temų, kurias analizuojant būtų galima kalbėti apie tarmes ir ypač vietos tarmę (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Kalbinio ugdymo temos, sietinos su tarmių mokymu pagrindinėje mokykloje

Klasės	Temos, sietinos su tarme
5–6	Pasakų, liaudies dainų, mitų, sakmių, padavimų skaitymas ir analizė Susipažindinimas su mokiniams aktualiu vardu, pavardžių, vietovardžių kilme, kelių dalykų liaudiškų ir mokslinių paaiškinimų aptarimas Bandymai tyrinėti kalbą: rinkti ir užrašyti kalbos duomenis nurodytu aspektu
7–8	Nagrinėdami rašytinio šaltinio pavyzdį mokiniai aptaria senosios ir dabartinės kalbos skirtumus, kalbasi apie tai, kaip ir kodėl kinta kalba, diskutuoja apie naujų žodžių įsitvirtinimą kalboje
9–10	Bendrinės kalbos formavimosi, pagrindinių kalbos tyrėjų ir ugdytojų darbų reikšmės aptarimas Tarmės įrašų klausymasis Susipažinimas su lietuvių kalbos tarmėmis, gyvenamosios vietos tarmės santykio su bendrine kalba aptarimas Mokymasis tirti kalbą: numatyti tikslą, hipotezę, šaltinius, darbo būdus, suplanuoti tyrimą, surinkti medžiagą, analizuoti, apibendrinti, daryti išvadas, pristatyti rezultatus

2012 m. lietuvių gimtosios kalbos programoje XI–XII klasei¹ kreipiamas dėmesys į tai, kad moksleiviai, mokydamiesi lietuvių kalbos ir literatūros, stiprintų savo tapatybės jausmą ir savivertę, suprastų kalbos ir tautos istorijos sąsajas. XI–XII klasėje atskirų pamokų tarmių analizei neskiriama, tačiau mokytojas galėtų rasti galimybių remtis tarme ugdydamas sakinę kalbą, nagrinėdamas klausomus tekstus. Stiprinant moksleivių tapa-

¹ Prieiga per internetą: http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/vidurinis_ugdymas_kalbos_lietuviu_kalba_ir_literatura_isplestinis_kursas_turinio_apimtis.aspx [žiūrėta 2014 m. balandžio 6 d.].

tybės jausmą ir siekiant ugdymo integralumo derėtų analizuoti per literatūros pamokas nagrinėjamų grožinių kūrinų, kurių autoriai nevengė tarminės leksikos, kalbą. Siekiant aptarti kalbos ir tautos istorijos sąsajas, per istorijos pamokas taip pat derėtų prisiminti tarmes, kaip tam tikro istorinio laikotarpio kalbos faktą, formavusį tautos pasaulėjautą.

Svarbiausi tarmių (dialektologijos) mokymo(si) tikslai mokykloje galėtų būti tokie: 1) aptarti tarmių svarbą bendrinės kalbos formavimuisi; 2) susipažinti su svarbiausiomis tarmių fonetinėmis, leksinėmis, gramatinėmis ypatybėmis; 3) mokyti tinkamai vertinti tarminį kalbėjimą; 4) ugdyti supratimą, kad tarmės turtina bendrinę kalbą, ir todėl yra saugotinos; 5) gilinti gimtosios kalbos pažinimą².

Kaip mokant bet kurio kalbos dalyko, taip ir mokant tarmių, taikytini įvairūs mokymo(si) metodai ir būdai bei pateiktinos kuo įvairesnės užduotys³. Derėtų vengti pasyvaus mokymo(si) metodų, pvz., konspektavimo ar vadovėlinės medžiagos skaitymo be papildomų tikslingų užduočių. Tokie metodai skatina tik žinias reprodukuoti, bet ne skatina mąstyti. Reprodukuojant žinias apie tarmes neįmanoma pasiekti ugdymo tikslų, susijusių su žmogaus asmenybės formavimu, trūkstamas žinias moksleiviai nesunkiai gali rasti įvairiuose mokymuisi skirtuose šaltiniuose. Efektyvesni metodai, skatinantys mokinį domėtis nagrinėjamu dalyku, yra mokymas dirbti su pateikiamu tekstu. Todėl mokant tarmių derėtų remtis ne tik tarminiais tekštais bei jų analize, bet ir tekštais apie tarmes, apie jų svarbą. Viena vertus, tokie tekstai paskatintų mokinį domėtis tarme, supažindintų su kalbininkų, visuomenės veikėjų ir kitų asmenų požiūriu į tarmes. Kita vertus, tai skatintų mokinius diskutuoti, reikšti savo nuomonę, mokytų argumentuoti, įtikinti, sudominti, t. y. padėtų įgyvendinti svarbius kalbos ugdymo tikslus. Tekstai apie tarmes gali būti puiki mokomoji medžiaga ugdant mokinių sakytinę kalbą, mokant rengti pranešimus, rašant referatus ir atliekant kitus kalbos ugdymo darbus. Mokant konkrečių tarmių, be abejo, remiamasi jų ypatybių analize ir tarminiais tekštais.

Vienas svarbiausių tarmių mokymo(si) metodų yra tarminių įrašų klausymas(is). Ši veikla turėtų būti tikslinga, t. y. moksleiviai prieš klausymąsi turėtų žinoti užduotis. Taip jie galėtų būti skatinami domėtis savo (tėvų, senelių) tarme, mokyti užrašyti tarmių faktus iš vyresnių žmonių.

Tarmių išmanymas gali užbėgti klaidoms už akių. Tarminėje aplinkoje mokant lietuvių bendrinės kalbos tarmės išmanymas padeda mokyti rašybos, kirčiavimo: pereiti prie taisyklingos bendrinės kalbos iš bet kurios tarmės yra daug lengviau negu iš miestų žargoninės kalbos, nes tarp tarmės ir bendrinės kalbos yra susiformavę tam tikri santykiai (Grinaveckis, 1998). Apskritai reikia suvokti, kad kiekviena tarmė yra tokia pat gera

² Plačiau apie tai žr. Saliėnė, V., Smetona, A. (2009). *Lietuvių kalba IX–X klasėms. Mokytojo knyga*. Vilnius: Tyto alba, p. 80–84.

³ Plačiau apie tai žr. Bukantis, J., Leskauskaitė, A., Saliėnė, V. (2006). *Vakary žemaičiai. Mokomoji knyga*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, p. 9–15.

kalba, kaip ir bendrinė kalba, o geras tarmės mokėjimas yra tvirčiausias kalbos jausmo pamatas (Girdenis, 2001).

Tarmėms skiriant laiko per lietuvių kalbos būrelio užsiėmimus arba tam skiriant modulio pamokas, tikslinga parodyti mokiniams, kaip transkribuojami tarminiai tekstai, kaip užrašinėjami tarmių faktai (formos, žodžiai, frazeologizmai, sakiniai, tekstai), kaip toliau tuos užrašytus faktus galima tyrinėti. Bet kuriuo atveju svarbu prisiminti, kad mokiniai turi girdėti tarminių tekstų pavyzdžių ir patys turėtų būti skatinami kalbėti tarmiškai tinkamose situacijose⁴.

Tyrimo duomenų analizė

Tyrimui atlikta anketinė apklausa. Ji buvo vykdoma skirtingose Lietuvos vietose. Specialiai buvo apklausti skirtingų Lietuvos regionų – Aukštaitijos ir Žemaitijos – mokytojai ir moksleiviai, taip pat buvo anketuojami Vilniaus miesto mokytojai ir moksleiviai, kurie dažniausiai jau neturi jokios tarmės arba ja nekalba nuolat.

Aukštaitijoje tyrimas atliktas Zarasų rajone. Buvo apklausti dviejų mokyklų – Dusetų K. Būgos gimnazijos (5 mokytojai ir 44 moksleiviai: 18 berniukų ir 26 mergaitės) ir Zarasų „Ąžuolo“ gimnazijos (4 mokytojai ir 76 moksleiviai: 37 berniukai ir 39 mergaitės) – moksleiviai ir mokytojai. Žemaitijoje⁵ apklausta 10 mokytojų ir 20 moksleivių: 18 mergaičių ir 2 berniukai. Vilniaus mieste tyrimas atliktas dviejose mokyklose: Žvėryno gimnazijoje (5 mokytojai ir 69 moksleiviai: 39 berniukai ir 30 mergaičių) ir Mindaugo vidurinėje mokykloje (1 mokytojas ir 24 moksleiviai: 5 berniukai ir 19 mergaičių). Taigi iš viso buvo apklausti 25 mokytojai ir 233 moksleiviai.

Mokytojų anketų apžvalga

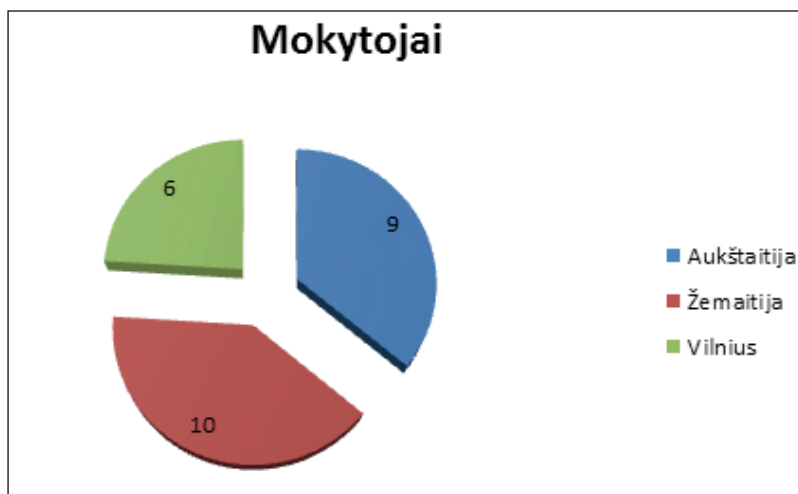
Apklaustų mokytojų skaičių pagal Lietuvos regionus galime matyti 1 pav.

1 pav. matyti, kad daugiausia anketų užpildė Žemaitijos pedagogai, panašus skaičius iš Aukštaitijos regiono, mažiausiai anketų iš Vilniaus miesto. Mokytojų buvo klausama, kur jie yra įgiję pedagogo išsilavinimą ir kokia jų dabartinė kvalifikacija. Rezultatai rodo, kad iš 25 apklaustų mokytojų 17 yra baigę Lietuvos edukologijos universitetą (ankstesnį Vilniaus pedagoginį universitetą, Vilniaus valstybinį pedagoginį institutą), 5 – Vilniaus universitetą, 2 – Šiaulių universitetą ir vienas – Klaipėdos universitetą. Pagal pasiektą

⁴ Čia labai praverstų 2013 metais išleista tarmių medžiagos rinkimo instrukcija „Visos tarmės gražiausias...“ Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

⁵ Straipsnio autorės dėkoja LEU Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedros vedėjai doc. Linai Murinienei, tikrai žemaitėi, tarpininkavusiai, kad anketos iš Žemaitijos pasiektų mus.

kvalifikaciją mokytojai pasiskirstė taip: 2 ekspertai, 11 metodininkų ir 12 vyresniųjų mokytojų. Buvo įdomu sužinoti, ar mokytojai moka tarmę. Iš apklaustų 25 mokytojų net 20 mokytojų atsakė, kad moka tarmę. Trys mokytojai nurodė, kad nemoka jokios tarmės, o du – kad gali minimaliai susišnekėti. Tiriant, kokias tarmes mokytojai moka, gauti tokie duomenys: rytų aukštaičių uteniškių – 5; rytų aukštaičių – 2; vilniškių – 1; panevėžiškių – 1; dzūkų – 1; žemaičių – 8; telšiškių – 1; kretingiškių – 1. Kaip matome iš atsakymų, tarmės ne visur buvo nurodomos tiksliai, nes sąvoka *rytų aukštaitis* savyje talpina net šešias patarmes: vilniškius, uteniškius, anykštėnus, kupiškėnus, širvintiškius ir panevėžiškius, o dzūkų tarmės iš viso nėra, tai etnografinio regiono pavadinimas. Iš 25 mokytojų net 19 dirba tarminėje aplinkoje, o netarminėje aplinkoje tik 6. Visi apklausti mokytojai dirba su aukštesniųjų klasių mokiniais (kai kurie nurodė, kad dėsto ir žemesniųjų klasių mokiniams). Aukštesniosiose – IX ir X – klasėse kaip tik yra dialektologijos pamokos, vadinasi, visi apklausti mokytojai turėjo galimybę tokias pamokas vesti.

1 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal Lietuvos regionus

Tyrimo metu siekta sužinoti, kiek pamokų mokytojai skiria tarmėms, ar tai priklauso nuo regiono, galiausiai – nuo didmiesčio ir rajono mokyklų. Vilniaus mokyklose daugiausia vyravo trys atsakymų tipai: 3–4, 6–10, mažai. Aukštaitijos mokyklose dialektologijos pamokų skaičius svyruoja nuo 3 iki 6, dažniausiai mokytojai nurodo, kad tai priklauso nuo klasės. Žemaitijos mokyklose mokytojai taip pat nevienodą skaičių pamokų skiria tarmėms: dažniausiai mokytojai išskaido, teigdami, kad turi po 2–3, po 5 pamokas IX ir X klasėse.

Per trumpą laiką, kaip rodo anketų duomenys, mokytojai stengiasi perteikti įvairias dialektologijos kurso žinias: daugelis nurodo, kad stengiasi pateikti tarmių klasifikaciją

(naudojasi tarmių žemėlapiu), tarmių savitumą, akcentuoja mokinių gimtosios tarmės bruožus; nemažai laiko skiria tarmiškų tekstų klausymuisi ir skaitymui, kad moksleiviai galėtų išgirsti abiejų tarmių (aukštaičių ir žemaičių) pavyzdžių. Mokytojai sako, kad per tarmes jie stengiasi moksleiviams parodyti, kuo mes, kaip tauta, esame unikalūs. Vis dėlto reikia pasakyti, kad regionų mokytojai daugiau dėmesio skiria tarmėms nei Vilniaus miesto. Ir tai suprantama. Jie dirba tarminėje aplinkoje ir gali remtis pačių mokinių tarmės mokėjimu. Miesto vaikai dažniausiai yra betarmiai, todėl jiems, kaip teigia mokytojai, stengiamasi pateikti tik bendrąsias žinias apie lietuvių kalbos tarmes.

Kalbėdami apie vadovėlius⁶, iš kurių jie dirba, mokytojai nėra vienos nuomonės: vieni teigia, kad medžiagos užtenka, kiti reiškia nepasitenkinimą, kad nėra patarmių palyginamųjų lentelių, schemų, lengvai įsimenamų pavyzdžių, žemėlapiai nespaltoti, pasigenda to paties teksto įvairiomis tarmėmis. Dalis mokytojų pageidautų įdomesnių, gyvesnių, įvairesnių tarminių tekstų. Bendra tendencija tokia – teorijos visuose vadovėliuose pakanka, bet įdomesnių užduočių trūksta, „reikia ieškotis pačiam“, – kaip rašo vienas mokytojas. Ir iš tiesų mokytojai, be vadovėlių, naudojami papildomais šaltiniais. Žinoma, didžiausias dėmesys skiriamas internetui (kompiuterinis žodynas, e. mokykla), tačiau neapsieinama ir be įvairių leidinių (Palionis, 1979; Girnaveckis, 1983, 1985; Zinkevičius, 1994; Girdenis, Pabrėža, 1998; Markevičienė, 1999, 2001; Bacevičiūtė et al., 2004).

Kad mokytojai yra kūrybingi ir ieško įvairių metodų, dėstydami tarmes, rodo jų atsakymai. Mokydami tarmių, jie neapsiriboja tik vadovėlių medžiaga, bet kartu su mokiniais klausosi tarminių tekstų, mokosi tarmiškų pasakojimų, vyksta į etnografinius muziejus. Dažniausiai tarminius tekstus, kurių klausosi per pamokas, mokytojai ima iš interneto, iš e-mokyklos puslapio, LRT mediatekos, iš fonotekos bei radijo laidų, nors daugelis pabrėžia, kad turi įrašų ir mokyklos bibliotekoje⁷. Sveikintina Zarasų miesto mokytojų iniciatyva, jie patys yra surinkę ir išleidę knygelę „Kasdieniniai senojo kaimo

⁶ Nurodomi šie IX ir X klasės vadovėliai: Regina Koženiauskienė, Bronius Dobrovolskis, Zigmas Zinkevičius „Lietuvių kalba. Vadovėlis IX klasei“ (1999); Bronius Dobrovolskis, Regina Koženiauskienė, Danguolė Mikulėnienė „Lietuvių kalba. Vadovėlis IX klasei“ (2005); Regina Koženiauskienė, Danguolė Mikulėnienė, Regina Rinkauskienė „Tėvynė – tai kalba“ (I knyga, 2008; II knyga, 2008; III knyga, 2008); Vilija Saliėnė, Antanas Smetona „Lietuvių kalba. Vadovėlis IX klasei“ (2007); Bronius Dobrovolskis, Vidas Kavaliauskas, Regina Koženiauskienė, Zigmas Zinkevičius „Lietuvių kalba. Vadovėlis X klasei“ (2000) ir Regina Koženiauskienė, Danguolė Mikulėnienė, Regina Rinkauskienė „Tėvynė – tai kalba“ (I dalis, 2009; II dalis, 2009; III dalis, 2009).

⁷ Greičiausiai čia minimos serijos „Lietuvių kalbos tarmės mokyklai“ knygos, kurių išleista jau nemažai: *Rytų aukštaičiai anykštėnai*. Sudarė Ž. Markevičienė, A. Markevičius. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2013; *Rytų aukštaičiai kupiškėnai*. Sudarė A. Balčiūnienė, K. Varanuskaitė, A. Leskauskaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2010; *Rytų aukštaičiai uteniškiai*. Sudarė R. Rinkauskienė, R. Bacevičiūtė, V. Saliėnė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2010; *Rytų aukštaičiai vilniškiai*. Sudarė V. Kardelis, D. Kardelytė-Grinevičienė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2010; *Vakarų aukštaičiai kauniškiai ir Klaipėdos krašto aukštaičiai*. Sudarė R. Bacevičiūtė, D. Mikulėnienė, V. Saliėnė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005; *Vakarų aukštaičiai šiauliškiai*. Sudarė R. Kazlauskaitė, L. Lapinskienė, R. Bacevičiūtė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2007; *Vakarų žemaičiai*. Sudarė J. Bukantis, A. Leskauskaitė, V. Saliėnė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2006.

darbai ir smagios istorijos“, kurioje sudėta nemažai įvairios tematikos tarminių tekstų. Žemaičiai džiaugiasi, kad mokiniai patys įrašo savo senelių kalbą, kurios vėliau galima duoti pasiklausyti visai klasei. Minima dar medžiaga „Mokomieji objektai gimnazijoms“; mokymo programos „Lietuvių etninės kultūros vertybės“, „Lietuvių etninė kultūra“. Be to, mokiniai mėgsta įvairius tiriamuosius darbus. Mokytojų nuomone, tokie darbai, kaip tarminių pasakojimų skaitymas ir klausymas, vertimas iš tarmės į bendrinę kalbą ir atvirkščiai, įvairios inscenizacijos (tarminės dainos, mokyklinio gyvenimo vaizdeliai) ir viktorinos, tarminių kryžiažodžių sprendimas, tarminės medžiagos užrašymas, labai domina mokinius.

Dėl projektinių užduočių mokytojai nebuvo vieningi. Vilniaus miesto mokytojai atsakė neigiamai, nes, jų nuomone, mieste nėra tarminės aplinkos, be to, ir vadovylyje pasiūlytas tik vienas projektas – kalbinės aplinkos tyrimas. Aukštaitijos ir Žemaitijos mokytojai skiria mokiniams nemažai ir įvairių projektinių užduočių. Tai pranešimai apie gimtosios tarmės fonetiką ir morfologiją (minimi konkretūs pranešimai „Tarmė – langas į pasaulį“, „Žemaičių tarmės ypatybės močiutės pasakojimuose“), tarminiai raiškiojo skaitymo konkursai, kalbos varžytuvės, tarminės medžiagos rinkimas, pavyzdžiui, užrašyti iš senų žmonių patarles, mįsles, orų spėjimus. Vaikai bando rašyti gimtąją tarmę, tarmiškai pasakoja savo krašto istoriją, kuria šeimos tarmių schemą ir pan.

Visi apklausiami mokytojai žinojo apie tai, kad 2013-ieji metai yra paskelbti Tarmių metais, ir planavo (arba jau buvo įgyvendinę) nemažai renginių. Be abejonės, vėl regionų mokyklos nurungė Vilniaus mokyklas, nes pastarosios nurodė tik tarmių pamokas, o aukštaičiai ir žemaičiai suminėjo daug ir įvairių renginių. Minimos gimtosios kalbos varžytuvės; tarptautinė kalbų diena; tarmių diena; tarminė mokinių kompozicija; amatų diena; tarmių stendas; susitikimas su mokslininkais; meninio skaitymo konkursas; Vasario 16-oji susieta su tarmėmis; žemaičių kalbos šventė (meninio skaitymo konkursas); „Kuriamo žemaitiškai“; Tarptautinę gimtosios kalbos dieną organizuota lietuvių kalba pamoka-viktorina, visos pamokos vestos žemaitiškai; radijo laidelė tarmiškai per mokyklos radiją; „Dainiukem žemaitėška“; kompozicija „Keits tas žemaitėšks žuodis kap akmou“. Kaip matyti iš išvardytų renginių, patys aktyviausi žemaičiai, dideli savo krašto patriotai.

Kaip ir reikėjo tikėtis, mokytojai lietuvių kalbos tarmių mokymą, nors ir ne per daugiausia, sieja su kitų dalykų pamokomis. Dažniausiai minimos lietuvių literatūros pamokos, ypač kai dėstoma senoji lietuvių literatūra⁸. Teigiama, kad visada aiškinami tekstuose pasitaikantys tarminiai žodžiai. Mokytojai prisiminė ryškiausius aukštaičių ir žemaičių tarmių atstovus-rašytojus: „Aukštaičių pamokas sieju su A. Baranausko, žemaičių – su Žemaitės kūryba.“ Taip pat minimi Martynas Mažvydas, Romualdas Granauskas, Jonas Biliūnas, Šatrijos Ragana, Vincas Krėvė. Ypač daug šioje skiltyje

⁸ Kaip žinome, iki XX a. pradžios nebuvo bendrinės kalbos ir visi autoriai rašė savo tarmėmis.

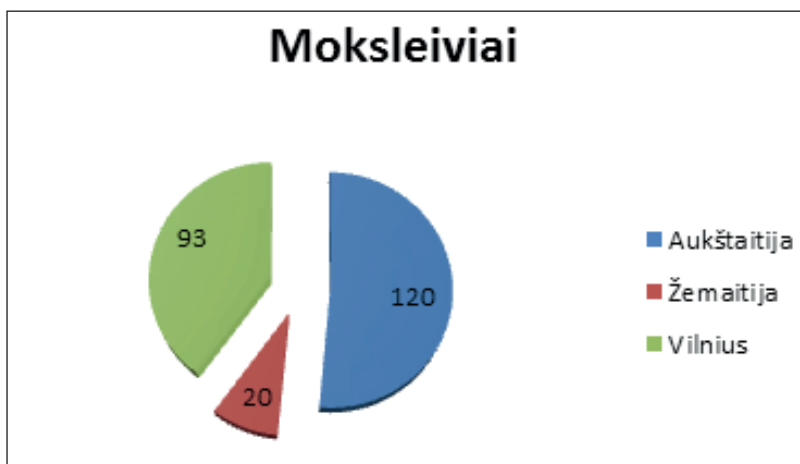
prirašė Žemaitijos regiono lituanistai. Pasirodo, kad jie su mokiniais žemaitiškai skaito Valančiaus „Palangos Juzė“, Žemaitės „Marčią“, R. Granausko „Gyvenimą po klevu“ ištraukas; mokosi atmintinai žemaitiškai Valančiaus „Palangos Juzės“ nedidelį tekstą; lygina žemaitiškos ir lietuvių bendrinės kalbos sakinio sandarą, be to, tarmės mokymą sieja su kirčiavimo mokymu.

Įdomiausia buvo sužinoti mokytojų nuomonę apie dialektologijos mokymą mokykloje apskritai. Pateikti atsakymai atskleidė tokius dėsningumus. Vilniaus mokytojų nuomonė buvo panaši – tarmes reikia dėstyti tik ten, kur yra tarminė aplinka, nes priešingu atveju vaikams sunku ir neįdomu, ir jokiū būdu nereikia didinti pamokų skaičiaus. Regioninių mokyklų mokytojai buvo kiek kitokios nuomonės. Jie rašė, kad tarmėms skiriama per mažai dėmesio, per mažai pamokų, kad su tarmėmis reikia pradėti supažindinti jau pradinėse klasėse, kad tarmes reikia prisiminti ne tik Tarmių metais, kad turėdami daugiau pamokų jie sugalvotų dar įdomesnių užduočių, pavyzdžiui, darytų įrašus telefonu, filmuotų. Bet ir regionų mokyklose buvo išsakyta ir kitokių minčių. Viena cituojama: „Kai tarmė nėra natūrali buvimo mokykloje aplinka, dialektologijos pamokos ir atskiri renginiai maža ką gali pakeisti. Nebent tarmių metais tai ateitų į madą...“

Apibendrinę mokytojų atsakymus į anketos klausimus, galime teigti, kad mokytojai nepakankamai išnaudoja galimybes mokyti tarmių remdamiesi kalbos istorijos, leksikos temomis, nepateikia arba beveik nepateikia tekstų apie tarmes, kurių analizė ne tik formuotų moksleivių vertybines nuostatas, bet ir mokytų suprasti tekstą.

Moksleivių anketų apžvalga

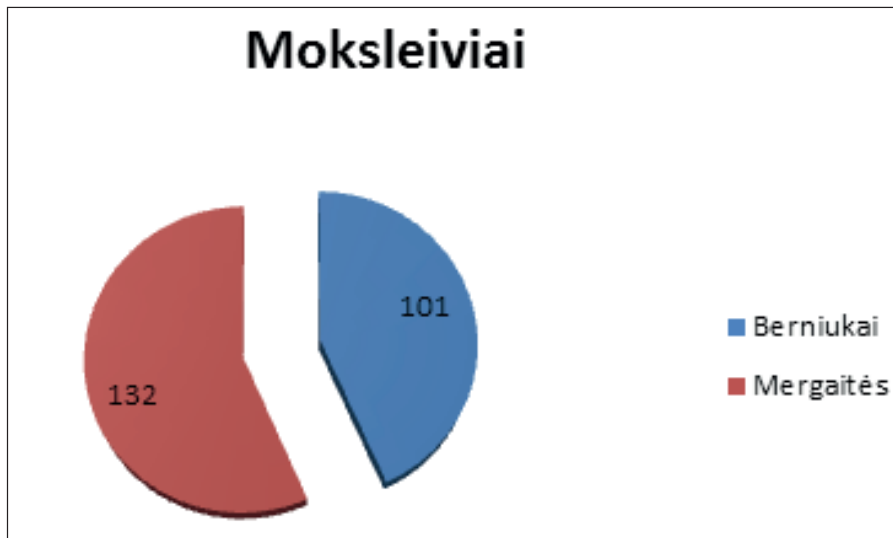
Kiek buvo apklausta moksleivių, galima matyti 2 pav.

2 pav. Moksleivių pasiskirstymas pagal Lietuvos regionus

2 pav. matyti, kad daugiausia anketų užpildė Aukštaitijos moksleiviai, o mažiausia anketų gauta iš Žemaitijos.

3 pav. parodyta, kiek berniukų ir kiek mergaičių atsakinėjo į anketų klausimus.

3 pav. Moksleivių pasiskirstymas pagal lytį

3 pav. matyti, kad buvo apklaustas palyginti panašus skaičius berniukų ir mergaičių.

Daugelis moksleivių yra iš miesto mokyklų, tik 10 moksleivių nurodė, kad yra iš kaimo, o 5 – kad iš miestelio. Manytina, kad šie moksleiviai mokosi miesto mokyklose, bet į jas važinėja iš netoli esančių kaimų ar mažų miestelių. Visi apklaustieji moksleiviai mokosi aukštesnėse klasėse, t. y. IX, X, XI, XII klasėse. Vadinasi, jie arba jau turėję tarmių pamokas, arba dar mokosi. Labai įdomu, kad visi Žemaitijos regiono moksleiviai atsakė mokantys gimtąją tarmę. Iš 120 Aukštaitijos regiono moksleivių 39 pasakė, kad visiškai nemoka, 8 visai neatsakė į šitą klausimą, 6 atsakė, kad moka truputį, t. y. kalba tarmiškai tik tada, kai to reikia. Jei lygintume Aukštaitijos regiono mokyklas tarpusavyje, tai matytume, kad mažesnio miestelio – Dusetų – moksleiviai tarmę moka geriau nei didesnio miesto – Zarasų – moksleiviai. Vilniaus miesto vaikai pagal tarmės mokėjimą pasiskirstė labai įdomiai (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Vilniaus miesto dviejų mokyklų vaikai pagal tarmės mokėjimą

Suvalkiečių	Žemaičių	Dzūkų	Aukštaičių	Šiaurietų	Žemaičių ir suvalkiečių	Nemoka jokios tarmės	Šiek tiek moka
4	7	6	9	1	1	60	2

Kaip matyti 2 lentelėje, moksleiviai nelabai skiria tarmes nuo etnografinių regionų, taip pat netiksliai įvardija sakydami, kad moka aukštaitiškai ar žemaitiškai, nes aukštaičių ir žemaičių tarmės skyla ne į vieną patarmę. Du moksleiviai į šią klausimą visai neatsakė, o vienas, manytume, pajuokavo, kad moka lenkų tarmę. Kaip rodo apklausa, dažniausiai tie moksleiviai, kurie sakosi moką vieną ar kitą tarmę, turi tarmiškai kalbančius tėvus arba senelius, yra augę vasaromis pas senelius tarminėje aplinkoje ir pan.

Įdomu buvo sužinoti, ar moksleiviai bendrauja savo tarme. Apžvelgiant Vilniaus miesto mokslievių atsakymus, maloniai nustebino faktas, kad ir miestiečiai, nors ir gyvenantys betarmėje aplinkoje, jei tik yra galimybė, bendrauja savo tėvų ir senelių tarme. Štai keletas atsakymų: *bendrauju tarmiškai, neslepiu nuo aplinkinių; mes visi čia aukštaičiuojame; tarmiškai kalbu tik šeimoje ir su giminėmis; tarmiškai žemaitiškai bendrauju su vaikinu; įdomu; linksmiau, nepamiršti tarmės; turiu draugų iš tos pačios tarmės. Vis dėlto didžioji dalis Vilniaus mokslievių tarmės neturi arba mano, kad kalbėti tarmiškai nemadinga, kad geriau bendrauti viena kalba. Jie mini ir kitus faktorius, pvz.: sunku kalbėti; niekas taip nekalba; nes gyvenu mieste; įprasta bendrauti paprastai; esu vilnietis; nėra sąlygų, paskatos; tai nėra įprasta; nesame iš tarmiškos aplinkos; niekas nebendrauja tarmiškai. Dauguma Žemaitijos regiono respondentų į šią klausimą atsakė teigiamai. Jie rašė, kad nesigėdija savo tarmės, mokykloje įprasta pertraukų metu kalbėti žemaitiškai; taip yra pripratę nuo mažens; visi draugai kalba tarmiškai; taip patogiau, paprasčiau; net ir per pamokas noriau kalba žemaitiškai. Tačiau buvo keletas atsakymų, kad tarmiškai kalba tik šeimoje, o su draugais bendrine kalba. Aukštaitijos regiono mokyklų atsakymai nevienodi. Mažesnio miestelio – Dusetų – moksleiviai labiau linkę kalbėti tarmiškai (tokia mūsų kalba; taip esu įpratęs; tokia tėvų ir senelių įtaka; nes ši tarmė pas mus yra paplitusi; visi kalba ta pačia tarme; tai įgimta; nes gyvename tokioje aplinkoje; nesigėdiju savo tarmės; nes gerbiam savo tarmę; nes taip jautiesi laisviau) nei rajono centro – Zarasų – moksleiviai (patogiau bendrauti netarmiškai; nenoriu laužyti liežuvio, nes kalbu bendrine kalba; atrodytų keistai, ne visi suprastų; nes niekas taip nekalba, nėra su kuo; esame pripratę kalbėti normalia kalba; nėra tarmiškai kalbančių draugų; nepriimtina, nes neturi prasmės; tai nereikalinga; norime šnekėti taisyklingai; man atrodo labai kaimietiška; labai sunku; niekam tai neįdomu; tai nemadinga ir nejauku taip kalbėti).*

Tarmių pamokas (ar jos patinka, ar nepatinka) moksleiviai vertino labai nevienodai. Vilniečiai, galėtume sakyti, susiskirstė į dvi stovyklas. 3 lentelėje pateikiami argumentai už ir prieš.

Iš žemaičių mokslievių tik vienas prisipažino, kad nepatinka tokios pamokos, nes jis nemėgsta savo tarmės, ir vienas neprisiminė, kad tokių pamokų būtų kada nors turėjęs. Visi kiti džiaugėsi tarmių pamokomis (įdomu; daug sužinai apie mus supančių žmonių kalbą; išgirsti negirdėtų dalykų; padeda geriau pažinti tradicijas; praplečia akiratį; galima sužinoti, iš kur kilę žodžiai, kokia jų gilesnė prasmė; įdomu sužinoti apie tarmę, kurią moku; tai dalis mūsų šalies istorijos; šios pamokos šiek tiek laisvesnės, ne tokios griežtos; patiko kūrybinis darbas, viktorina).

3 lentelė. Vilniaus miesto dviejų mokyklų vaikai apie tarmių pamokas

UŽ (42 mokiniai)	PRIEŠ (51 mokinys)
Įdomu klausytis įvairių tarmių tekstų	Neįdomu, nesuprantu
Galima sužinoti apie žmonių pasaulio supratimą ir kalbą	Nemanau, kad jos tokios svarbios
Sužinai apie mūsų kultūrą daugiau	Tai ne mano sritis
Gali sužinoti apie bebaigiančias išnykti ⁹ tarmes	Neaktualu ir neįdomu
Sužinai kažką nauja	Per daug sausa informacija pateikiama
Pamokos būna linksmos ir pamokančios	Šios pamokos turi būti vedamos tik kaimuose, kur tarmės vartojamos, o ne mieste
Įdomu, kaip skirtingai gali skambėti lietuvių kalba	Visi turėtume kalbėti viena kalba
Įdomu, kaip kaimiečiai šnekučiuojasi	Yra svarbesnių temų, ką reikia mokėti
Įdomu, kaip kalbėjo protėviai	
Tai daug geriau nei sudėtingų kūrinių nagrinėjimas	

Aukštaičiai moksleiviai ne taip palankiai žiūri į tarmių pamokas kaip žemaičiai. Tiesa, didžioji dalis – net 88 moksleiviai (tai sudaro 73,3 proc.) – teigiamai įvertino tarmių pamokas. Ir argumentai jų panašūs kaip Žemaitijos regiono moksleivių (*įdomu; galima sužinoti, kaip kalbėjo mūsų senoliai; kitokia pamoka nei kitos; įdomu palyginti dabartinę kalbą su ankstesne; yra lengva mokytis; tai pajvairina pamokas; įdomu sužinoti kitų miestų tarmę; galima išmokti kalbėti tarmiškai; išgirstu naujų žodžių; kiekvienas lietuvis turi žinoti savo kalbos pagrindus, tarmes; galima plačiau susipažinti su lietuvių kultūra; nes čia mūsų dalis; tai naujas dalykas; nes lengvesnė ir įdomesnė tema iš lietuvių kalbos; nereikia mokytis rašybos*). Vis dėlto aukštaičiai dažniau atsakinėjo aptakiai – nei patinka, nei nepatinka, arba tiesiog sakė – neįdomu, nes nematau naudos (paretinta straipsnio autorių), to man nereikia, tai tik laiko švaistymas.

Į atsakymą, ką sužinojo per tarmių pamokas, moksleiviai pateikė daug ir įvairių atsakymų. Kaip rodo apklausos rezultatai, dialektologijos žinios yra pakankamai geros, nors ir ne visada tikslios. Mokiniai žino, kad Lietuvoje yra dvi pagrindinės tarmės – aukštaičių ir žemaičių – ir apie 13 patarmių (kai kurie rašo, matyt, turėdami galvoje ir etnografinį Lietuvos susiskirstymą, kad yra keletas tarmių, kurios viena nuo kitos skiriasi dvibalsiais, balsiais, kad yra keturios tarmės). Kai kuriuose atsakymuose net pabrėžiama, kad Lietuvoje tarmės yra ne keturios, o tik dvi. Mokiniai yra girdėję, kad pirmąją išsamią klasifikaciją paskelbė A. Baranauskas, kad J. Jablonskis sunormino bendrinę kalbą, kad aukštaičių tarmė nėra literatūrinė kalba, kad tarmę yra išsaugoję

⁹ Kaip rodo naujausi tarmių tyrimai (projektas „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ (projekto kodas VPI-3.1-ŠMM-07-K-01-28, vadovė prof. D. Mikulėnienė), tarmės nenyksta, jos keičiasi, formuojasi nauji stambesni dariniai – regiolektai.

ir Baltarusijoje gyvenantys lietuviai. Buvo ir bendresnių atsakymų: *sužinojome, kaip skirstomos tarmės ir kur paplitusios; pagrindines dialektų savybes; kuo tarmės unikalios; kad tas pats žodis skirtingose tarmėse gali turėti kitą reikšmę; tarmių istoriją; kalbininkus, kurie tiria tarmes; žiūrėjome žemėlapi; stebėjome tradicinius Lietuvos etnografinių regionų apdarus*. Labai smagu skaityti atsakymus, kuriuose moksleiviai kalba apie savo tarmę: *žemaičiai skirstomi į dounininkus, donininkus ir dūnininkus; sužinojau, kad mes priklausom dounininkams; kad žemaičių tarmė labiausiai nutolusi nuo normalios kalbos; kad žemaičiams nėra sunku kirčiuoti; pietų aukštaičiai yra dzūkai; apie savo krašto tyrėjus; sužinojau apie savo tarmę*. Daugelyje, ypač regiono mokinių, atsakymų buvo pabrėžiama mintis, kad tarmėmis reikia didžiuotis.

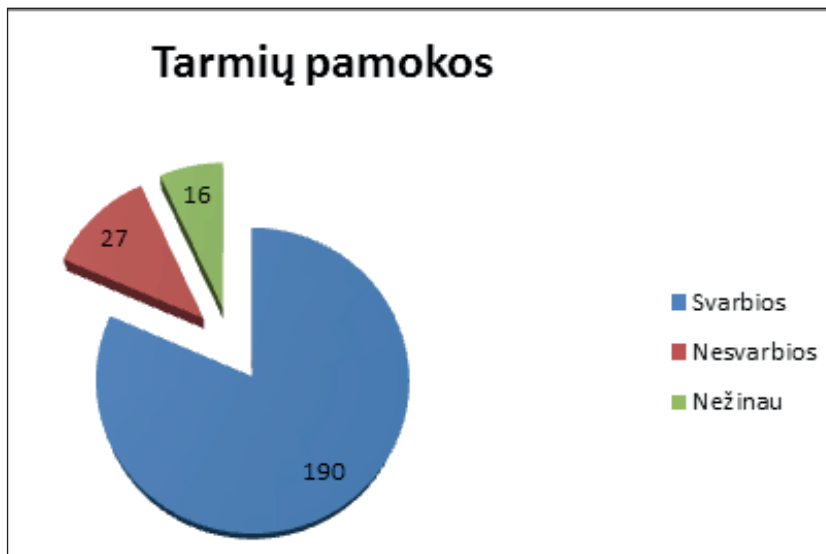
Moksleiviai prisipažino, kad tarmių pamokų medžiaga buvo svarbi, nes ja pasinaudojo per kitas pamokas. Ypač pabrėžiamos literatūros pamokos, nes tarmių žinios padėjo nagrinėjant įvairius kūrinius, rašant rašinius, rengiant viešąsias kalbas, dalyvaujant projektinėje veikloje ir pan.

Paklausti apie garsinius įrašus, moksleiviai minėjo, kad patiko jų klausytis. Įrašų klausymas buvo siejamas su įvairiomis užduotimis: moksleiviams reikėjo atpažinti tarmes, pasakyti, kurioje vietoje taip kalbama, parodyti žemėlapyje; perkurti girdėtas dainas. Teko aiškintis nežinomus žodžius, skaityti tekstus įvairiomis tarmėmis, lyginti tarmes, išskirti pagrindinius bruožus.

Kai kurie moksleiviai buvo susidūrę ir su projektinėmis užduotimis. Iš tiesų vienos užduotys buvo paprastesnės (kalbėjimas gimtąja tarme, tarminio eilėraščio deklamavimas, rengimasis X klasės įskaitai – pakalbėti tėvų ar senelių tarme), kitos – sudėtingesnės ar net labai originalios, pavyzdžiui, sukurti žemaitišką akrostichą, tarminę dainą, suvaidinti tarmiškai, surinkti pasakojimų apie ežerus, užrašyti tautosaką iš gimtojo kaimo senų žmonių; muzikinis projektas *Lietuvos regionai ir jų tarmės* ir pan.

Tai vis dėlto tarmių pamokos reikalingos ar nereikalingos? Svarbios ar ne? Didžioji dalis moksleivių atsakė teigiamai (iš bendro 233 apklaustų mokinių skaičiaus net 190 mokinių (tai sudaro 81,5 proc.) tarmių pamokas laiko svarbiomis). Yra visai neatsakiusių į šią klausimą arba abejojančių. Visiškai griežtai prieš tarmes pasisakė 27 moksleiviai. Jie mano, kad tokios pamokos, nors ir yra įdomios, bet per sunkios, jų žinios reikalingos nebent tik dėl bendro išsilavinimo, be to, tarmės, laikui bėgant, išnyks. Bendrą nuomonių išsidėstymą galime matyti 4 pav.

Kaip matome 4 pav., daugelis moksleivių (šiuo atveju regionai neturi įtakos) tarmių pamokas vertina teigiamai, nes, jų nuomone, *įdomu žinoti savo krašto tarmes; tai verčia nepamiršti savo šaknų; tarmės neatsiejamos nuo istorijos; reikia tarmes išsaugoti; išsilavinęs žmogus turi žinoti tarmes; tarmės parodo mūsų kalbos unikalumą; tai tautinio savitumo dalis; norint išsaugoti tautos išskirtinumą; papildo mūsų žodyną; tai puoselėja tautiškumą, papročius; tai kultūros dalis; reikia žinoti, kaip buvo kalbama anksčiau; nes vyksta urbanizacija ir tarmės miršta; sužinome, iš kur išsivystė bendrinė kalba; lietuvių literatūroje daug tarmiškų žodžių; tai lietuvių tautinis paveldas*.

4 pav. Tarmių pamokos mokinių akimis

Moksleivių, kaip ir mokytojų, buvo klausiama, ar jie yra girdėję apie paskelbtus Tarmių metus. Daugelis atsakymų buvo teigiami. Moksleiviai minėjo įvairius šaltinius, iš kurių jie sužinojo apie Tarmių metus. Pagrindinis šaltinis – mokykla, ypač lietuvių kalbos mokytojai. Buvo minimas internetas, radijo ir televizijų laidos, klasės draugai, netgi tėvai, seneliai. Daugelis minėjo ir įvairius renginius, vykusius ar dar vyksiančius jų mokykloje, mieste, rajone: *K. Būgos minėjimas susietas su tarmėmis; kalbų varžytuvės; susitikimai su garsiais asmenimis; Kalbų diena; skaitovų konkursai, kraštiečių šventė; jaunimo etnokultūros stovykla „Zalvynė“; Vasario 16-osios minėjimas (buvo dainuojama tarmiškai); mokslo metų pradžioje buvo renginys, skirtas tarmėms „Mėnuo juodanosis“; Joninės, Žolinės, Cibulinės; „Sėlos muzikantų“ sezono atidarymas; tautiškos vakaronės, POP vakaras, projektas AKIM.*

Kaip matome iš moksleivių atsakymų į anketos klausimus, nemaža dalis mokinių tarmių pamokas vertina ne tik kaip pamokas apie tarmes, bet ir kaip papildomą medžiagą, padedančią rengtis kalbėjimo įskaitai, analizuojant literatūros tekstus. Vis dėlto siektina, kad ne tik tarminėje aplinkoje gyvenantys moksleiviai labiau vertintų tarmes ir suprastų jų vartojimo teikiamą naudą kalbos gyvybingumui, išraiškingumui, tapatybės formavimui(si).

Išvados

1. Atlikta bendrojo ugdymo mokyklos programų analizė leidžia formuluoti tokias išvadas:
  - dialektologijos kurso efektyvumas mokyklose priklauso nuo gebėjimo integruoti kalbinio ugdymo temas;
  - mokant tarmių būtina taikyti specifinius metodus, skatinančius aktyviai vartoti tarmes.
2. Atlikta Lietuvos mokytojų ir mokinių apklausa atskleidė tokius dėsningumus:
  - mokytojai nepakankamai išnaudoja galimybes mokyti tarmių remdamiesi kalbos istorijos, leksikos temomis, nepateikia arba beveik nepateikia tekstų apie tarmes, kurių analizė ne tik formuotų moksleivių vertybines nuostatas, bet ir mokytų suprasti tekstą;
  - regionų mokytojai daugiau dėmesio skiria tarmėms nei Vilniaus miesto mokytojai: daugiau veda pamokų, bet norėtų jų dar daugiau; įvairesnės užduotys, atliekama daugiau ir įvairesnių projektinių užduočių; Tarmių metais regionų mokyklose vyko daugiau ir įvairesnių renginių;
  - visi mokytojai tarmių mokymą sieja su literatūros pamokomis; ypač įdomi Žemaitijos pedagogų veikla, nes žemaičių autorius jie skaito tarmiškai;
  - Žemaitijos regiono moksleiviai geriau moka tarmę nei Aukštaitijos regiono moksleiviai; žemaičiai didesni savo krašto patriotai, nesigėdija savo tarme kalbėti ne tik namuose, bet ir mokykloje per pertraukas;
  - tarminėje aplinkoje esančių mažesnių miestelių vaikai labiau linkę kalbėti tarmiškai nei didesnių miestų;
  - nemaža dalis mokinių tarmių pamokas vertina ne tik kaip pamokas apie tarmes, bet ir kaip papildomą medžiagą, padedančią rengtis kalbėjimo įskaitai, analizuojant literatūros tekstus.
  - nors tarmių pamokas visų mokyklų mokiniai labiau linkę vertinti teigiamai, kartais išlenda labai pragmatiškas požiūris į tarmę: ji neįdomi, nes mokiniai nemato iš to naudos.

Literatūra

- Girdenis, A., Pabrėža, J. (1998). *Žemaičių rašyba*. Vilnius, Šiauliai: Žemaičių kultūros draugijos redakcija.
- Girdenis, A. (2001). *Kalbotyros darbai 3*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Grinaveckis, V. (1983). Gimtosios tarmės kirčiavimo tyrinėjimo pagrindai (Apie mokyklos lietuvių kalbos būrelio darbą). In *Lietuvių kalba mokykloje. 1 knyga*. Sudarė V. Drotvinas. Kaunas: Šviesa.

- Grinaveckis, V. (1985). *Bendrinės kalbos mokymas remiantis mokinio tarpe*. Kaunas: Šviesa.
- Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*. (2004). Sudarė R. Bacevičiūtė, A. Ivanauskienė, A. Leskauskaitė, E. Trumpa. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Markevičienė, Ž. (1999). *Aukštaičių tarmių tekstai 1*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Markevičienė, Ž. (2001). *Aukštaičių tarmių tekstai 2*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Mikulėnienė, D. (2013). Pratarė. In *Visos tarmės gražiausios...* Sudarė Danguolė Mikulėnienė, Vilija Ragaišienė. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Nutarimas dėl 2013 metų paskelbimo Tarmių metais. *Valstybės žinios*, 2012-03-31, Nr. 38-1893.
- Palionis, J. (1979). *Lietuvių literatūrinės kalbos istorija*. Vilnius: Mokslo.
- Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos*. (2008). Vilnius: ŠAC.
- Zinkevičius, Z. (1994). *Lietuvių kalbos dialektologija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Zinkevičius, Z. (1992). *Lietuvių kalbos istorija 5: bendrinės kalbos iškilimas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

About Dialectology Lessons at Lithuanian Schools: a Qualitative Study

Regina Rinkauskienė¹, Vilija Saliene²

¹ Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Lithuanian Philology, Department of Lithuanian Linguistics and Communication, T. Ševčenkos St. 31, LT-03111 Vilnius, Lithuania, regina.rinkauskiene@leu.lt

² Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Lithuanian Philology, Department of Lithuanian Language and Literature Didactics, T. Ševčenkos St. 31, LT-03111 Vilnius, Lithuania, vilija.saliene@leu.lt

---

Summary

Modern standard Lithuanian language is the result of the development of the language over a period of time. The basis for the language was the dialect spoken in the western part of the *Aukštaitija* ethnographic area of Lithuania around the city of Kaunas. The vitality, wit, and meaning of the language can be better understood through dialects.

Today, however, dialects are less and less used by pupils, teachers, and students of philology; we hear less of them on radio and TV. It is understood that public use of dialects is limited by the fact that not all residents of Lithuania can understand texts in local dialects, so the most distinctive, interesting, unexpected, and expressive dialect words and words of the standard language are used passively making the language bookish, its syntactic structure rigid, and changing the whole grammar. Dialects for many pupils and young people are associated with poor language, provincial intellect and other negative associations. Such thinking is provoked by the lack of information and reluctance to take interest in one's own local dialect as well as many other socio-cultural

reasons. However, dialects are a very important part of Lithuanian culture. Many people in the 21st century are bilingual, because they can speak both the standard language and dialects or at least the language with clear or slightly felt distinguishing characteristics.

Contributing to EU attempts to promote local languages and having regard to the fact that the living tradition of dialects in Lithuania is in decline, the Seimas declared 2013 as the Year of Dialects.

The aim of this article is to discuss the situation in teaching dialects at general education schools and to explore the attitude of teachers and pupils of general education schools to teaching / learning dialects.

Objectives of the research: 1) to discuss the situation in teaching dialects at general education schools and opportunities for improvement; 2) to compare the attitude of teachers and pupils to dialects; 3) to compare the attitude to dialects of teachers and pupils who work / study in an environment which has a specific dialect and in an environment which does not have a specific dialect.

The scientific problem of the article is whether teaching and learning dialects in today's globalised world help students and teachers form their identity?

Research methods: literary analysis, analytical descriptive method, survey of teachers and pupils, and analysis of the data of the survey.

The research showed that teachers in the regions pay more attention to dialects than teachers in the city of Vilnius. Most teachers are satisfied with the theoretical material provided in the Lithuanian language textbooks, but would like to see a wider range of interesting and practical tasks. All teachers associate teaching dialects with literature lessons; activities of teachers from the Žemaitija (Samogitia) ethnographic area of Lithuania are particularly interesting as they read the books of Samogitian authors in the Samogitian dialect. Although pupils tend to assess dialect lessons positively, sometimes a very pragmatic approach to dialects can be seen: dialects are not interesting, because pupils do not see benefit from it.

Keywords: *modern Lithuanian language, dialects of the Lithuanian language, teaching of dialects, attitude towards dialects.*

Įteikta / Received 2014-05-05
Priimta / Accepted 2014-06-20